

Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi: shaxsiyat shakllanishining eng muhim bosqichi

M.E.Berdikulova

M.B.Shadmankulova

shadmankulovamahliyo97@gmail.com

Guliston davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasining asosiy xususiyatlari, ularning psixik rivojlanish jarayonlari hamda shaxsiyat shakllanishidagi muhim omillar tahlil qilinadi. Maktabgacha davrda bolalarda bilish jarayonlari, emotsional rivojlanish, ijtimoiy moslashuv va tasavvur faoliyatining shakllanishi alohida yoritilgan. Shuningdek, o'yin faoliyatining bola psixikasidagi o'rni, bolalarning bilishga bo'lgan qiziqishi hamda "nega?" davri psixologik jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada zamonaviy jamiyatda bolalar psixologiyasiga ta'sir ko'rsatayotgan omillar, xususan gadjetlar ta'siri va emotsional muhit masalalari ham ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishini to'g'ri yo'naltirishda psixologlar, pedagoglar va ota-onalar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, bola psixologiyasi, psixik rivojlanish, o'yin faoliyati, tasavvur, emotsional rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, bolalar tafakkuri, shaxs shakllanishi, bolalar tarbiyasi

Psychology of preschool children: the most important stage of personality formation

M.E.Berdikulova

M.B.Shadmankulova

shadmankulovamahliyo97@gmail.com

Guliston State Pedagogical Institute

Abstract: This article examines the main characteristics of preschool children's psychology and analyzes the processes of their mental development as well as the key factors influencing personality formation. Particular attention is paid to the development of cognitive processes, emotional growth, social adaptation, and imagination during the preschool period. The article also explores the role of play activity in the psychological development of children, their curiosity, and the so-called "why stage". In addition, modern factors affecting children's psychology, including the

influence of digital technologies and the emotional environment in families, are discussed. The findings of this study have significant theoretical and practical importance for psychologists, educators, and parents in supporting the healthy psychological development of preschool children.

Keywords: preschool age, child psychology, mental development, play activity, imagination, emotional development, social adaptation, children's thinking, personality formation, child upbringing

Kirish

Maktabgacha yosh davri (taxminan 3-7 yosh) inson hayotidagi eng muhim psixologik bosqichlardan biridir. Aynan shu davrda bola nafaqat jismoniy, balki ruhiy, ijtimoiy va intellektual jihatdan ham jadal rivojlanadi. Bolaning dunyoni qanday qabul qilishi, insonlarga qanday munosabatda bo'lishi, o'z "men"ini qanday anglay boshlashi - bularning barchasi maktabgacha yoshda shakllana boshlaydi.

Ko'plab psixologlar ushbu davrni inson shaxsiyatining "poydevor davri" deb hisoblaydi. Chunki bu davrda bola ongida paydo bo'lgan tasavvurlar, his-tuyg'ular va tajribalar kelajakdagi xulq-atvor, xarakter hamda ijtimoiy moslashuvga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasini o'rganish nafaqat ilmiy jihatdan, balki pedagogik va ijtimoiy jihatdan ham muhimdir. Chunki aynan shu davrda bolaning shaxsiyati, qiziqishlari va hissiy olami shakllanish jarayoni boshlanadi.

Maktabgacha yosh davrining psixologik xususiyatlari

1. Tasavvur va fantaziya dunyosining kengligi

Maktabgacha yoshdagi bolalar tasavvuri nihoyatda boy bo'ladi. Bola uchun real va xayoliy dunyo o'rtasidagi chegaralar hali aniq shakllanmagan. Shu sababli oddiy tayoq ham uning tasavvurida otga aylanishi mumkin, oddiy karton quti esa katta kemaga o'xshaydi.

Psixologlar bu jarayonni simvolik tafakkur deb ataydilar. Bola real narsalarni boshqa obrazlar orqali ifodalashga qodir bo'la boshlaydi. Bu esa ijodkorlikning ilk bosqichidir.

Tasavvur rivoji bolaga:

muammolarni kreativ hal qilish

yangi rollarni sinab ko'rish

ijtimoiy vaziyatlarni o'rganish

imkonini beradi.

Shu sababli maktabgacha yosh davrida o'yin bolalar psixologiyasining markaziy faoliyat turi hisoblanadi.

2. O'yin - bolaning psixologik laboratoriyasi

Bola uchun o'yin oddiy ko'ngilochar faoliyat emas. O'yin - bu bolaning psixologik tajriba maydoni.

O'yin jarayonida bola:

kattalar dunyosini modellashtiradi

ijtimoiy rollarni o'rganadi

hissiyotlarini ifodalaydi

muammolarni hal qilishni o'rganadi

Masalan, "doktor", "o'qituvchi", "ota-ona" o'yinlari orqali bola jamiyatdagi munosabatlarni tushuna boshlaydi.

Ko'plab psixologlar o'yinni bola psixikasining rivojlanish mexanizmi deb hisoblaydilar.

3. "Nega?" davri - bilish jarayonining portlashi

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kuzatiladigan eng qiziqarli psixologik holatlardan biri bu cheksiz savollar davridir.

Bolalar ko'pincha quyidagi savollarni beradilar:

Nega osmon ko'k?

Nega odamlar uxlaydi?

Nega qushlar uchadi?

Bu savollar oddiy qiziqish emas. Bu bolaning bilishga bo'lgan tabiiy ehtiyojidir.

Agar kattalar bu savollarga sabr bilan javob bersa, bolada:

tafakkur rivojlanadi

mantiqiy fikrlash shakllanadi

ilmga qiziqish ortadi

Agar savollar e'tiborsiz qoldirilsa, bola asta-sekin qiziqishlarini yo'qotishi mumkin.

4. Emotsional sezgirlikning yuqoriligi

Maktabgacha yoshdagi bolalar juda emotsional sezgir bo'ladilar. Ular kattalarning kayfiyatini tez seza-dilar.

Masalan:

ota-onaning asabiyligi

tarbiyachining mehribonligi

atrofdagi muhitdagi keskinlik

bularning barchasi bolaning psixologiyasiga ta'sir qiladi.

Shuning uchun psixologiyada shunday fikr bor:

"Bola eshitganidan ko'ra ko'proq his qilganini eslab qoladi."

Bola mehr, xavfsizlik va qo'llab-quvvatlashni his qilsa, unda o'ziga ishonch shakllanadi.

5. "Men" tushunchasining paydo bo'lishi

Maktabgacha yoshda bola asta-sekin o'zini alohida shaxs sifatida anglay boshlaydi.

Bu jarayonda quyidagi belgilar paydo bo'ladi:

mustaqillik istagi

o'z fikrini himoya qilish

"o'zim qilaman" xulqi

qarshilik reaksiyalari

Ko'pincha ota-onalar bu holatni qaysarlik deb baholaydilar. Aslida esa bu shaxsiylikning shakllanish jarayonidir.

Agar kattalar bolani doimo cheklasa, unda:

qo'rquv

ishonchsizlik

passivlik

rivojlanishi mumkin.

Maktabgacha yosh davrida psixologik rivojlanish yo'nalishlari

1. Kognitiv rivojlanish

Bu bolaning bilish jarayonlari bilan bog'liq.

Kognitiv rivojlanishga quyidagilar kiradi:

tafakkur

xotira

tasavvur

diqqat

nutq

Maktabgacha yoshda bola obrazli tafakkur orqali fikrlaydi. Ya'ni u abstrakt tushunchalardan ko'ra ko'rish va tasavvur qilish orqali o'rganadi.

2. Ijtimoiy rivojlanish

Bola asta-sekin jamiyat qoidalarini o'rganadi.

Masalan:

navbat kutish

do'stlashish

baham ko'rish

kechirim so'rash

Bu ko'nikmalar kelajakdagi ijtimoiy moslashuvning asosini tashkil qiladi.

3. Emotsional rivojlanish

Bu bolaning his-tuyg'ularini anglash va boshqarishni o'rganish jarayonidir.

Bolalar asta-sekin:

quvonch

qo'rquv

g'azab

uyat

faxr

kabi hissiyotlarni farqlay boshlaydilar.

Zamonaviy bolalar psixologiyasining muammolari

Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasiga yangi omillar ta'sir ko'rsatmoqda.

1. Gadgetlar ta'siri

Telefon va planshetlarning ortiqcha ishlatilishi:

diqqatning susayishi

nutq rivojining sekinlashishi

ijtimoiy muloqotning kamayishi

kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

2. Emotsional yetishmovchilik

Ko'p ota-onalar bandligi sababli bolalar bilan yetarli vaqt o'tkazmaydi. Natijada bola:

mehr yetishmovchiligi

xavfsizlik hissining pasayishi

agressiv xulq

namoyon qilishi mumkin.

Psixologik tavsiyalar

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda quyidagi tamoyillar muhim:

1. Bolani tinglash

Bola fikrini jiddiy qabul qilish kerak.

2. Tanqid emas, tushunish

Bolani doim tanqid qilish emas, balki uning his-tuyg'ularini tushunish muhim.

3. O'yin orqali o'rgatish

Bolalar o'yin orqali eng yaxshi o'rganadilar.

4. Emotsional xavfsizlik yaratish

Bola o'zini xavfsiz his qilishi kerak.

Xulosa

Maktabgacha yosh davri inson shaxsiyatining shakllanishida hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning tafakkuri, hissiyotlari, ijtimoiy munosabatlari va o'zini anglash jarayoni shakllana boshlaydi.

Bola psixologiyasini tushunish - bu faqat ilmiy masala emas. Bu kelajak jamiyatining ruhiy sog'lomligini ta'minlashga qaratilgan muhim vazifadir.

Agar maktabgacha yoshdagi bolalar mehr, e'tibor va to'g'ri psixologik yondashuv asosida tarbiyalansa, ular kelajakda mustaqil fikrlaydigan, emotsional barqaror va ijodkor shaxslar bo'lib yetishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Исмолов А.Г. Психология личности. – Москва: Академический проект, 2020.
2. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. – Москва: Педагогика, 2019.
3. Выготский Л.С. Психология развития подростка. – Москва: Смысл, 2018.
4. Karimova V.M. Yosh psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
5. Кон И.С. Психология ранней юности. – Москва: Просвещение, 2019.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Академия, 2017.
7. Qodirov A. Yoshlar va huquqiy tarbiya. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020.